

Н.В. ШАХМАН. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАХОПЛЕННЯМ ДЕРЖАВНИХ АБО ГРОМАДСЬКИХ БУДІВЕЛЬ

Статтю присвячено криміналістичній характеристиці злочинів, пов'язаних із захопленням державних або громадських будівель. Обґрунтовано необхідність організації чіткої взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, у першу чергу тих, які займаються виявленням злочинів, вчинених у сфері економіки організованими групами.

Ключові слова: захоплення, будівля, споруда.

Статья посвящена криминалистической характеристике преступлений, связанных с захватом государственных или общественных зданий, в результате чего обоснована необходимость организации четкого взаимодействия следователей и оперативных подразделений, в первую очередь тех, которые занимаются выявлением преступлений, совершенных в сфере экономики организованными группами.

Ключевые слова: захват, строение, сооружение.

The article deals with characteristic Crime crimes related to the seizure of government or public buildings resulting in the necessity of a clear interaction of investigative and operational units, especially those involved in detection of crimes committed in the economy and organized groups.

Key words: fascination, building.

Останнім часом в Україні набули розповсюдження злочини, пов'язані із захопленням державних або громадських будівель чи споруд – так зване «рейдерство». З метою боротьби з цим небезпечним явищем державою вживаються численні заходи. Так, Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова від 21 лютого 2007 р. № 257, якою була утворена Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, затверджено Положення про Комісію та її склад. Комісія є радчим органом, що постійно діє при Кабінеті Міністрів України. Міжвідомча комісія створена з метою забезпечення взаємодії органів державної влади у сфері протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, а також розроблення пропозицій стосовно вдосконалення законодавства, що регулює корпоративні правовідносини. Вдосконалення діяльності правоохоронних органів по боротьбі з вказаними злочинами є в сучасних умовах негайною необхідністю. Питання, пов'язані із випадками захоплення державних або громадських будівель чи споруд неодноразово розглядаються на колегіях Міністерства внутрішніх справ України¹.

Питанням недружнього злиття і поглинань, а також створенню механізмів антирейдерського захисту присвячені праці авторитетних російських фахівців, зокрема І. Владимирової, М. Іонцева, Ю. Іванова, К. Лисенко, А. Пірогова, С. Савчук, Я. Якутіна та ін. Але в Україні поки що відсутні комплексні дослідження цих питань, а більшість публікацій спрямована на освітлення лише окремих аспектів цього явища, пов'язаних з недосконалою системою корпоративного управління².

Таким чином, деякі питання щодо розслідування злочинів, пов'язаних із захопленням державних або громадських будівель чи споруд, досі не вирішено. Вирішенню деяких з них, зокрема питанням щодо їх криміналістичної характери-

---

© ШАХМАН Наталія Володимирівна – кандидат медичних наук, доцент, начальник кафедри криміналістики Херсонського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ

стики, буде присвячена ця стаття.

«Рейдерство» в Україні пов'язано з вилученням майна на законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо). «Рейдерство» по-українськи здебільшого полягає у набутті сумнівними шляхами тимчасового права розпоряджатися активами та якнайшвидшим продажем цих активів пов'язаним із рейдером особам, із наступними перепродаваннями вилучених активів між пов'язаними особами, маючи на меті завадити (унеможливити) їхньому поверненню законним власникам³.

«Рейдерство» – загальна назва ланцюжка операцій, що за допомогою прогалин у законодавстві дозволяє отримати у володіння певний капітал (зазвичай – підприємство). При цьому відбувається виведення активів з володіння законних власників. Рейдерство – більш-менш законний, складний, високоінтелектуальний і високоприбутковий бізнес. Люди, які здійснюють рейдерство на замовлення, називаються рейдерами – саме таке визначення рейдерства пропонує Інтернет-енциклопедія Вікіпедія. Проблема рейдерства виникає не сьогодні й не зараз. У вітчизняній історії можна виділити як мінімум чотири масові, революційні перерозподіли власності, які були ініційовані владою. Перший перерозподіл власності відбувся ще в епоху Івана Грозного. Другий улаштував Петро Перший. Третій – більшовики, після Великої Жовтневої Соціалістичної революції 1917 року. Четвертий ми переживаємо, починаючи з 1990-го року. Всі масові захоплення, поглинання та перерозподіли власності в будь-якій країні завжди ініційовалися державою. Досить пригадати Солон в Древній Греції, Кромвеля в Англії, «релігійні» війни в Німеччині, Велику Французьку революцію. Те саме відбувалося і в нас: від шабашів опричників до «експропріації» експропріаторів. Так що досвіду розвитку, становлення та процвітання рейдерства як масового явища, в нас більш, ніж достатньо. Певні спроби боротьби з недружніми захопленнями й поглинаннями підприємств в Україні робляться лише протягом останніх двох років. У засобах масової інформації корпоративні захоплення підприємств, як правило, висвітлюють кризу призму неефективної протидії рейдерам з боку правоохоронних органів. Мовляв, досить лише протиставити силовому захопленню або недружньому поглинанню ефективну державну охоронну структуру, й відсоток успішності операції силового захоплення буде зведений нанівець. До цього часу існує думка про те, що саме за браком професійних охоронців рейдерам вдається проникнути на територію підприємства та, як наслідок, заволодіти необхідною документацією. Насправді ж, ця проблема є набагато глибшою⁴.

Більшість авторів погоджується з тим, що в країнах з розвинутою ринковою інфраструктурою недружні поглинання давно перетворилися на частину легального і цілком респектабельного бізнесу; при цьому західні рейдери сприяють економічному розвитку, усуваючи від управління бізнесом неефективний менеджмент, запобігаючи зловживанням з боку крупних акціонерів і реструктуризуючи підприємства, що працюють неефективно. Вітчизняні ж рейдери віддають явну перевагу не покупці підприємств, а їх захопленню, застосовуючи іноді навіть відверто кримінальні методи. Зокрема, в сучасному бізнесі рейдери – це фахівці по перехопленню оперативного управління або власності фірми за допомогою спеціально ініційованого корпоративного конфлікту. Сприятливими умовами для розвитку рейдерства в Україні є перш за все недосконале чинне законодавство,

судова система, високий рівень корупції у органах державної влади. Практично жодне рейдерське захоплення на сьогодні не обходиться без того або іншого судового рішення.

Предметом посягання виступають будівлі і споруди. Характерною ознакою цих будівель і споруд є те, що вони забезпечують діяльність органів державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. До них, зокрема, належать будівлі і споруди, що забезпечують діяльність ВР, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, КМ та всіх міністерств і відомств України, Рахункової палати, Вищої ради юстиції, прокуратури України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, рад усіх рівнів, політичних партій, громадських організацій. Забезпечувати діяльність названих у диспозиції ст. 341 органів можуть будівлі та споруди, в яких знаходяться ці органи, а також будівлі і споруди, які належать господарюючим суб'єктам різних форм власності, діяльність яких пов'язана із нормальним функціонуванням вищевказаних органів. Так, наприклад, предметом цього злочину може бути визнана будівля, в якій розташована приватна АТС, що обслуговує відповідні органи. Також предметом цього злочину можуть бути будівлі, де знаходяться пошта, телеграф, телефон, а також споруди, за допомогою яких здійснюється технічне забезпечення роботи цих установ.

Спосіб вчинення. Під захопленням, розуміється протиправне зайняття названих об'єктів шляхом насильства або обману. При цьому не має значення, зайнято весь об'єкт чи його частину. Суттєвим є те, що таке зайняття не дає можливості використовувати ці будівлі, споруди їх законним власникам чи користувачам для виконання своїх функцій, а також перешкоджає нормальній роботі інших підприємств, установ, організацій, будівлі чи споруди яких не захоплено.

Найбільше розповсюдження має наступний спосіб вчинення вказаних злочинів: група (групи) озброєних «бойовиків» у чорному (камуфляжній формі) застосовують проти охорони та працівників установ вогнепальну зброю та спецзасоби, силоміць виганяють їх з будівель, громить обладнання. Непоодинокими є випадки участі у вчиненні вказаних злочинів судових виконавців, які потрапляють до будівлі з «бійцями» та керують процесом захоплення. У багатьох випадках силовому захопленню передують численні скарги до правоохоронних органів, позови до суду, чинення перешкод нормальній діяльності установ. І нарешті, коли інші способи захоплення вичерпані, злочинці вдаються до крайніх заходів.

Існує класична схема, що починається з публікацій у пресі та показу сюжетів по телебаченню із звинуваченнями власників і менеджменту підприємства у неефективному управлінні та зловживаннях. Далі йде депутатський запит та ініціювання перевірки підприємства контролюючими органами. Саме тоді з'являється можливість ознайомитися з необхідними документами та отримати їх копії. У подальшому отримується нормативний документ виконавчого органу влади, що санкціонує зміну менеджменту. Часто це використовується на підприємствах, контрольний пакет яких належить державі. Однак може використовуватися і в тих випадках, коли держава є міноритарним акціонером. Також серед розповсюджених схем заволодіння майном підприємства є незаконна зміна умов Статуту, внесення неправдивих відомостей у протокол загальних зборів його акціонерів, підроблення інших документів, що призводить до незаконної зміни керівництва та власності підприємства у цілому. Такі схеми застосовувала-

ся на Львівських ВАТ «Агрофірма «Провесінь», ВАТ «Завод «Львівсільмаш», Дніпропетровських ВАТ «Грест Укрремшляхчормет», ТОВ «Індустріальний» та низці інших підприємств майже у всіх регіонах держави. Як правило, під час захоплення підприємств, рейдери підробляють документи, реєструють компанії на підставних осіб, підкуповують представників органів державної влади, депутатського корпусу, суддів, судових виконавців, державних реєстраторів тощо⁵.

Під час нападів рейдери розраховують головним чином на раптовість. У випадку, якщо працівники підприємства, на яке проводиться атака, не готові до неї, вони роблять чимало помилок. Зокрема, вони не належним чином ознайомлюються з текстом судових рішень чи ухвал, які пред'являються рейдерами, й де часто буває не зовсім коректно визначені такі поняття, як «передати ключі, печатки та штампи», «заборонити будь-кому чинити дії», що стосуються головного управління чи керівництва.

Метою вчинення таких злочинів є: захоплення адміністративних будівель, а з нею і всю документацію установ, печатки тощо. Суб'єкти вказаних злочинів діють як правило на замовлення інших підприємств, конкурентів, незадоволених акціонерів тощо. Коло замовників, а це в основному фінансово-промислової групи, вже давно не обмежуються українським походженням, а правоохоронні органи до моменту безпосередньої реалізації займають наглядову позицію. «Захоплення» не відбуваються без «бойовиків – виконавців». Нерідко у цій ролі виступають недержавні служби охорони, чий персонал нерідко залучається до вирішення майнових спорів за допомогою фізичної сили⁶.

Розгляд проблемних питань, пов'язаних із криміналістичною характеристикою захоплення державних або громадських будівель чи споруд дає можливість зробити наступні висновки: зазвичай захоплення державних або громадських будівель чи споруд напряму пов'язано із здійсненням підприємницької діяльності; замовниками вказаних злочинів у непоодиноких випадках виступають впливові представники криміналітету.

Тому для швидкого та ефективного розслідування такого небезпечного виду злочинів, як захоплення державних або громадських будівель чи споруд необхідним є чітко налагоджена взаємодія слідчих та оперативних підрозділів: у першу чергу тих, які займаються виявленням злочинів, вчинених у сфері економіки та організованими групами.

1. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 р. № 257 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств»: за станом на 1 січня 2010 р. // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 43. 2. *Чернак А.Е.* Проблематика антирейдерської зашити в практиці управління акціонерними обществами : [Електронний ресурс] // Антирейд. – 30 березня 2010. – Режим доступу. – <http://antiraid.com.ua/science/1705221810.html>. 3. *Рейдерство*: [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 30 березня 2010. – Режим доступу. – <http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title>. 4. *Беліков О.* Рейдерство в Україні – реалії сьогодення: [Електронний ресурс] // Юридичний журнал. – 30 березня 2010. – Режим доступу. – <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2638>. 5. *Беліков О.* Чи насправді грінмейлери є санітарами бізнесу?: [Електронний ресурс] // Юридичний журнал. – 30 березня 2010. – Режим доступу. – <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2612>. 6. *Москаленко С.* Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби: [Електронний ресурс] / Юридичний журнал. – 30 березня 2010. – Режим доступу. – <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2611>.